ELS SISENS DE BELLPUIG, O UNA LLEGENDA EQUÍVDCA

MARIA SOLER I BALAGUERÓ (Lleida)

Làm. 12

En el fons monetari del GABINET NUMISMÀTIC DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA es troben els dos sisens de Bellpuig amb llegenda VILL(a)PULCRIP(odii) que avui és objecte de la meva reflexió en aquest Simpòsium.

La descripció de la moneda és com segueix:

n. I/16 GN de LL. Figura 1.

Anv.: LVD. XIII. D.G.R.F.E.CO.B. La llegenda comença a nivell de la barba; en el camp, el cap del rei amb corona de llorer, a la dreta; orla de punts.

Rev.: (flor)VILL.PVL/(flor)/CRIP 1642, entre dos cercles de punts; en el camp escut en cairó sobre la creu de Santa Eulalia, els braços parteixen la llegenda. L'Escut és partit horitzontalment, amb les armes reials en l'espai superior i un puig cimat de flor de llir i creu a cada banda en l'inferior.

n. I/16 GN de LL. Pes 4,9 gr.; diàmetre 22 m. Botet n. 791.

n. 2/17 GN de LL. Figura 2.

Anv.: LVD. XIII. D.G.R. F.E.CO.B. La llegenda comença davant del front; el restant com el n. I/16.

GN de LL. Pes 2,9 gr.; diàmetre 22 mm. Botet n. 790.

Parlar dels sisens de Bellpuig suposa, en primer lloc, fer una referència respectuosa a l'obra de Botet i Sisò[1] i ponderar l'excel·lència del treball d'investigació de J. Maria Llobet i Portella[2] als arxius de Bellpuig d'Urgell.

L'aspecte històric, documental i tipològic d'aquesta moneda, així com els evidents paral·lelismes amb les altres emissions locals[3] coincidents amb ella, són ben estudiats i poca cosa representa l'aportació d'aquestes dues peces del GABINET NUMISMÀTIC DE LLEIDA al conjunt conegut fins ara. Tornar a incidir en els aspectes enumerats seria reiteratiu. Tanmeteix, pot ésser interessant fer un comentari, que vol ser breu, centrat en l'anàlisi de la llegenda del seu revers. La primera vegada que vaig llegir-la ja em va sorprendre i aquesta actitud de sorpresa es tradueix, aqui, en la intitulació d'aquest estudi: "Els sisens de Bellpuig, o una llegenda equívoca".

La llegenda que fa referència a la ceca apareix, en els diferents tipus i variants que hi ha documentats, en forma abreujada, però la seva lectura és sempre la mateixa: VILL(a) PULCRIP(odii). La seva epigrafia i la seva atribució no ofereixen cap dificultat.

Ens trobem amb una versió a la que es podria qualificar com una traducció abusiva al llatí. El topònim que ens ocupa té una peculiaritat anòmala que no tenen els de les altres poblacions que encunyen tipus similars en aquest periode històric. Bellpuig sembla voler recuperar en aquesta emissió un nom llatí adient a la seva forma catalana usual. El nom de Bellpuig[4] de cap manera pot haver estat generat a partir de la forma PULCRIP(odii) que trobem a la moneda. Ens trobem davant d'un exemple de dues paraules, un adjectiu (pulcher) i un nom (podium) que ens menen a dos significants catalans, bel i puig.

Malgrat la coincidència semàntica entre ambdues formes, la catalana i la llatina, el topònim emprat per la ceca de Bellpuig en aquesta emissió[5] no pot ésser mai el resultant fonètic de l'evolució del nom llatí que hom li atribueix.

L'element conflictiu el constitueix el qualificatiu PULCHER. L'explicació de les vacil·lacions entre BELLUS i PULCHER és resolta per Joan Coromines, amb exemplar precisió. Diu: "No seria just creure que BELLUS no sigui un nom pertanyent al llatí clàssic pel fet que PULCHER és, dins aquest, el nom d'estil noble i d'expressió més objectiva i normal del judici i concepte estètic (..); car també *bellus* era molt conegut de tothom i usat en tots els ambients socials; pero hi tenia un matís més familiar i afectiu, despullat d'èmfassi i implicant de vegades alguna atenuació en la intensitat del judici"[6] La traducció llatina de BELLPUIG per PULCHRUMPODIUM podria ésser un cas d'hipercultisme[7] en el que s'ha privilegiat la forma PULCHER en perjudici de BELLUS per magnificar el nom de la població.

Ara ens cal plantejar una nova qüestió: aquesta traducció al llatí té lloc al segle XVII, en relació amb l'emissió monetària? o constitueix un fet constatable en la documentació medieval? La voluntat de precisar l'aparició d'una possible escriptura de BELLUMPODIUM i PULCRUMPODIUM m'ha dut a escorcollar els arxius de la Paeria de Lleida i de la Corona d'Aragó. En el de Lleida hi he trobat poca cosa. Al *Llibre de Crims* de l'any 1434 hi consta una resolució del Tribunal de les Coltellades que afecta a un barber "natural de la vila de Bellpuig"[8]. Així com l'arxiu da Lleida solament ens abona la forma catalana i aquesta hi és molt poc documentada, en els Registres de Cancelleria[9] i als índexs de Laris de l'Arxiu de la Corona d'Aragó hi senyoreja el nom de Bellpuig amb alternància de les dues formes: la veu catalana i la seva traducció llatina. En una concesió de mercat de 1319 que el rei JOAN II fa als Anglesola, la redacció llatina privilegia la forma catalana: "in loco vostro de BELLPUIG"[10]. Mentre que, un document signat pel mateix rei l'any 1322, confirmant l'anterior concesió, l'escribà ho posa tot en llatí: "in loco vostro de PULCRIPODIO"[11]. Curiosa encara, és la concesió, el 1317, d'un permís de cavalls a "Ramon Font de PULCRIPODIO"[12]. Es ben clar que la falsa traducció del nom de Bellpuig per Pulcrumpodium es feu al començ del segle XIV.

Tot quant he exposat fins ara em permet fer, a tall de conclusió, les següents asseveracions. Els sisens de Bellpuig reprodueixen una forma equívoca que trobem profusament documentada en els papers de la Cancelleria Reial.

A manera d'hipòtesi, gosaria afirmar que el topònim Bellpuig no ha tingut mai la forma BELLUMPODIUM. Es gairebé segur que el nom de la vila de Bellpuig així com el de gran quantitat de llogarets que en el seu topònim tenen el component "BELL----" o "BELLA----"[13], apareix al començament del segle XII. Aquest fet seria qüestió d'una moda que consistí en *rebatejar* certs llocs amb un nom bonic. Els nous ordres religiosos com cistercencs, premonstratesos, cartoixos, etc. devient influir-hi molt, ja que ells canviaren els topònims de llurs fundacions en noms poètics. Així, tenim el document de fundació de Bellpuig de les Avellanes[14] datat al 1166 que ve a confirmar aquest costum de rebatejar un lloc substituint el seu topònim per un nom nou: "Locum que solet vocari Mons de Malet, et deiceps vocabitur locus Sanctae Mariae de Bellpuig".

En el cas de Bellpuig d'Urgell tenim unes confrontacions que permeten suposar que el topònim que es va sustituir és el de "pugolos de Rubii"[15].

El meu propòsit no ha sigut estendrem en una reflexió filològica, i de toponomàstica, tot i que el buscar explicació i antecedents per una llegenda que apareix en el revers dels sisens de Bellpuig tingui com exigència argumentacions d'aquesta naturalesa.

NOTES

1. BOTET I SISÓ, Joaquim; *Les monedes catalanes,* Barcelona edc. 1976, vol. III, pàgs. 133-134.

2. LLOBET I PORTELLA, Josep Mª; *Les monedes de Bellpuig d'Urgell.* Acta Numismàtica n. 7, Barcelona 1977, pàgs. 225-238.

3. Vegeu a BOTET I SISÓ: Op. cit.: Sisens de Barcelona a nom de FELIP IV, pàg. 116, i a nom de LUDUVICUS XIII, pàg. 121; sisens de Bellpuig a nom de LUDUVICUS XIII, pàgs. 133-134; sisens de Manresa amb llegenda PRINCIPAT[9] CATAL. pàg. 158; sisens de Solsona a nom del rei de França, pàg. 161; sisens de Tarrassa amb llegenda PRINCIPAT. CATALO., pàg. 163; sisens de Tarrega amb llegenda PRINCIPAT[9] CATAL, pàg. 164 i a nom de LLUIS XIII, pàg. 165; sisens de Valls a nom de LLUIS XIII, pàg. 167; sisens de Vilafranca del Penedès a pàg. 174. Sobre els sisès de Solsona tenim un estudi monogràfic de J. VILARET I MONFORT: *Les monedes de Solsona* en Acta Numismàtica I, Barcelona 1971, pàgs. 157-162.

4. MOLL, Francisco de B.; *Gramática Histórica Catalana* Ed. Gredos, Madrid 1952, p. 56 (per *bellus*) i p. 85 i 148 (per *podium*).

5. BOTET I SISÓ: Op. cit. vol. II: encunyació de senyals de Bellpuig sense datar i amb topònim BELLPUIG i mitjos senyals amb les sigles B L.

6. COROMINES, Joan; *Diccionari etimològic complementari de la llengua catalana.* Barcelona, 1980. vol. I, pàg. 731.

7. El topònim BELLESTAR es tradueix PULCHROSTARE en un index de la ff del s. XV de *Liber Feudorum Maior,* cf. edició de F.X. MIQUEL I ROSSELL. vol. II p. 369, en nota; segons sembla el document original del s. XIII deia ja PULCROSTARE.

8. Arxiu de la Paeria de Lleida. *Llibre de crims,* anys 1437 i 1438. Reg. 704, foli 308.

9. Bellpuig en la seva condició de Baronia, depenia directament del rei i aquest fet es reflecteix en la documentació; vegeu: BACH I RIU, A. *Bellpuig d'Urgell i la seva antiga baronia al Plà d'Urgell,* Barcelona 1972.

10. ACA, Reg. de Cancelleria n. 217, fol. 209-210.

11. ACA, Reg. de Cancelleria n. 175, fol. 1180.

12. ACA, Reg. de Cancelleria n. 213, fol. 283.

13. Vegeu *Gran Enciclopèdia Catalana,* v. III, Barcelona 1971, a on s'hi troben ressenyats 49 noms amb els components: "BELL -----", "BELLA-----".

14. VILLANUEVA, J. *Viaje Literario,* XXII, p. 256, apèndix XXI, dona el document de fundació. Els fundadors canviaren el nom antic pel nou de Bellpuig. El nom, escrit igual, apareix més avall trés vegades més en el mateix document i, pel que es pot veure en altres documents, no és sinó més tard retraduït al llatí en la forma sinònima de PULCROPODIO.
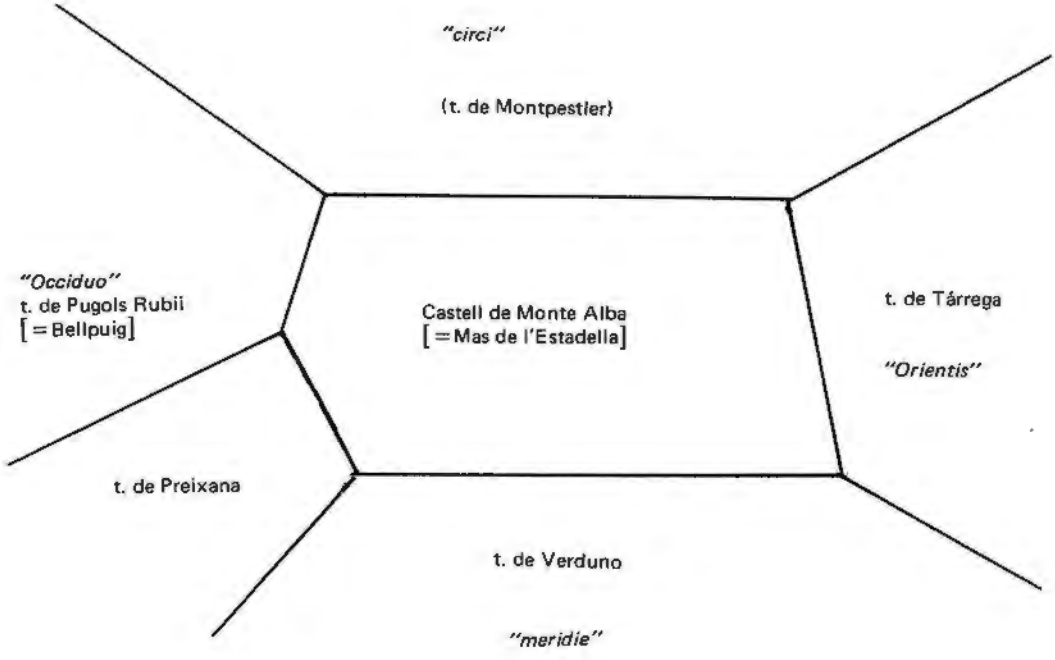
15. UDINA MARTORELL, F., *El llibre Blanch de Santes Creus,* Barcelona 1947. p. 23-24. doc. n. 19. Un document del 1082 febrer, 2, tracta de la donació que feren als Comtes Ramon Berenguer II i Mafalda de Barcelona, del castell de Montalbà al magnat Mir o Miró Riculf, en una de les afrontacions o termes del Castell menciona": in termino de PUGOLOS RUBII". D'acord al que diu el document el lloc d'emplaçament del terme de *Pugolos Rubii* es correspon al que té el terme de Bellpuig; heus-ne aquí l'esquema de les confrontacions.